

is geen voorstelling, geen beeld van eene bepaalde zaak, maar een begrip in betrekking tot de dingen, die daarnaar geformeerd zijn of worden. Een idee is geen ideaal; dit laatste is de voorstelling van eene afzonderlijke realiteit, die volkomen aan de idee beantwoordt 1). Ideëel is derhalve niet gelijk ideaal: ideëel is algemeener; ideaal, als bijvoegelijk naamwoord, is wat aan de geindividualiseerde idee toekomt.

De idee wordt aanschouwd door den geest, waaruit echter geenszins volgt, dat zij alleen in den geest bestaat; zij is in elk geval geene functie van den geest; de geest aanschouwt de ideeën als zijne objecten. En niet alleen de geest heeft realiteit, maar ook de ideeën; als zoodanig, als ideeën, *zijn* zij en hebben zij realiteit.

Vragen wij nu naar de verhouding van het reële tot het ideële, dan blijkt het dat er tusschen deze twee geene tegenstelling bestaat, in zooverre als het ideële ook reël is, ofschoon daarom nog niet omgekeerd het reële ook ideël. Heeft dan de tegenstelling van reël en ideël geen zin? Doen wij verstandig, wanneer wij niet meer van *reël* spreken, omdat alles wat is, realiteit bezit, de stof zoowel als de geest, eigenschappen niet minder dan voorwerpen, het zienlijke en ook het onzienlijke?

Dat die vraag ontkennend moet worden beantwoord, beseft gij gemakkelijk, al was het om deze ééne reden alleen, dat de taal niet absoluut is. God alleen is goed, maar toch gebruiken wij het woord goed van allerlei wat niet God is; wij bezigen het in relatieven zin. Zoo doen we ook wanneer we spreken van reël. Is, zooals wij zeiden, de tijd de maat der realiteit, dan is ook God, de eeuwige, de eenig reële in absoluten zin, gelijk dan ook de Heere zich zelven noemt: „Ik zal zijn, die Ik zijn zal.” Maar toch beschouwen wij de wereld en ons zelven ook als

1) Zoo ongeveer ook Kant: »der Begriff von einem einzelnen Gegenstande —, der durch die blossen Idee durchgängig bestimmt ist, mithin ein Ideal. Kr. d. r. V. p. 463 Kirchm.